

médiaközvetítés a kulcsfogalom, ugyanis itt a képek nem láthatóak, nincsenek jelen, illetve jelenlétek a szöveg által teremtődik meg: ebbe a kategóriába sorolható például Márton László *Árnyas fűtőcája* és Schein Gábor (*retus*)-a. Az ekphrasztikus elbeszélés-mód különleges példáival állunk szemben: Márton teljes regénye egy hiányzó fényképgyűjtemény alakjait eleveníti meg, Schein pedig elbeszélői technikáival idézi meg a fotóelőhívás módszerét. Az emlékezet itt is központi szerepű, hiszen eredendő kapcsolat van a fotó és az emlékek (megörökítése, előhívása) között, de a szerző kiemeli a történelmi referencialitás problémáját is mint kiindulópontot.

Bizonyos szempontból aránytalanok tűnhetnek a könyv, ami a fő tematikát és a kontextualizálást illeti, azonban a szerző által tett kitérők megalapozottak, ha figyelembe vesszük a mű célkitűzéseit. Összefoglaló és felvilágosító jellege miatt diákkézben (és nem csak) rendkívül hasznos lehet. Az első rész jó alapot nyújthat a tágabb és szűkebb értelemben vett tárgy további kutatásai számára, a második, szövegelemző szegmens pedig annyira reprezentatív, amennyire reprezentativitásról egyáltalán beszélni lehet az irodalmi diskurzusban.

Császár Ágnes

Harmonia Receptionis

Görözdi Judit, Balogh Magdolna (szerk.): Külországi könyvespolcokon. Tanulmányok Esterházy Péter idegen nyelvű recepciójáról. Reciti Kiadó, Budapest, 2022, 388. oldal

„Van egy író. Szeretem. A neve Esterházy Péter” – írja Esterházy után szabadon Szöllősy Judit, a szerző egyik angol fordítója. És mondja valószínűleg vele együtt az összes irodalmár, akinek volt valaha lehetősége Esterházy műveinek más nyelvre való átültetésére. Mert bizony a magyar posztmodern egyik legemblematikusabb alakjának más kultúrákkal való megismertetését csak úgy lehet hatékonyan, minőségi módon elvégezni, ha a fordító szereti a szerzőt. És szereti a magyart, valamint a célnyelvet is

De hogy mi van a fordítón túl? Mi az, ami egy idegen szerző, nevezetesen Esterházy Péter tollából származó irodalmi alkotás sikerét garantálni tudja egy másik kultúrában? Vagy – fordítsuk meg a kérdést – mi az, ami akadályként állhat az átültetett mű és a befogadás közé? Ezt a problémakört járja körül a Görözdi Judit és Balogh Magdolna által szerkesztett, az idegen nyelvű Esterházy-recepciót vizsgáló kötet.

2021 szeptemberében rendezték meg Pozsonyban azt a konferenciát, amelynek anyaga a tanulmánykötet

alapját szolgáltatja. A Szlovák Tudományos Akadémia Világirodalmi Intézete által szervezett *Esterházy Péter műveinek külföldi recepciója* című tudományos eseményen a nagy irodalmakban végbemenő folyamatok mellett az előadók azoknak a kis irodalmaknak az Esterházy-befogadását is érintették, amelyek sok esetben, a közös történelmi-kulturális háttérnek köszönhetően, közelebb állnak a szerző által ábrázolt magyar és közép-európai világhoz. Ez az anyag egészült ki még néhány tanulmánnyal, amelyek tovább árnyalják a képet a témáról, és jelent meg végül a kötet 2022-ben a Reciti Kiadó gondozásában.

A kötet három nagyobb részt tartalmaz. A szerkesztői előszó után, amelyben Görözdi Judit ismerteti olvasójával a vizsgálatok nagyobb kérdéseit, az első rész egyetlen fejezetében elméleti bevezetesként Peter Michalovič esztéta tanulmánya arra kérdez rá, mi is az a posztmodern, illetve milyen posztmodern szerző Esterházy Péter. Felidézve többek között Bahtyin, Kristeva és Barthes elgondolásait

Csorba Melinda-Erzsébet (1999) – mesterszakos hallgató, Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Magyar Irodalomtudományi Intézet, Kolozsvár melinda.csorba@stud.ubbcluj.ro

az intertextualitásról, szöveg és valóság viszonyáról, Michalovič bemutatja Esterházy és a Szöveg kapcsolatát, melynek alapja a mély Tisztelet.

Ezután a második rész rátér a recepcióról szóló konkrét tanulmányokra. A kötetben több helyen is kiemelik a német befogadás fontosságát a világirodalmi elismertségre nézve, így nem csodálkozunk, hogy a szerkesztők három tanulmányt is fontosnak tartottak publikálni Esterházy német nyelvterületen történő fogadtatásának különböző aspektusairól. Lőrincz Csongor, Berlinben élő irodalomtörténész, az 1996–2017 közötti időszakot vizsgálva olyan vizszoatérő elemekre mutat rá az Esterházy alkotásaival foglalkozó szövegekben, mint a szerző származása, közép-európaisága, intertextualitáshoz fűződő viszonya. Az így kirajzolódó képből pedig kitűnik, hogy az Esterházy-műveket a német közönség két nagyobb irányból olvasta, értelmezte: a nyelv művészeti bravúrok szemszögéből, illetve térsége történelmi megjelenítésének nyomán. Ez a kettős tendencia rajzolódik ki Szarka Szilvia tanulmányában is, amelyet kifejezetten a *Harmonia Caelestis* német fogadtatásáról írt. A Miskolci Egyetem doktori hallgatója azt figyel meg, hogy attól függően, a recenzensek melyik irányból értelmezik Esterházyt, vitatott lesz a *Harmonia* műfaja is. Összefüggésbe hozzák a művet a családregény hagyományával, az eposzi mintákkal, illetve a fejlődésregénnyel és a modern aperegényekkel is. Kulcsár-Szabó Zoltán, az ELTE irodalomtörténésze, akinek tanulmánya szintén a német recepcióval foglalkozik, annak az okát keresi, hogy hogyan hatott a *Bevezetés a szépirodalomba* kései német nyelvű megjelenése a befogadásra. Vizsgálatában (röviden) arra jut, hogy a *Bevezetést* mint megkésett tanúságot olvassák, viszont a műnek alapvetően strukturális sajátossága ez a megkésettség, hiszen Kulcsár-Szabó azt állapítja meg, néha úgy tűnik, mintha Esterházy saját magának sem lenne kortársa.

Az angol nyelvű Esterházy-befogadással két tanulmány, a Varga Zsuzsannáé és a Szöllősy Judité foglalkozik. Előbbiben a Glasgow-i Egyetem hungarológusa Nagy-Britanniára koncentrálna tekintni át a recepciótörténetet, kiemelve a rendszerváltás utáni megváltozott nyugat-európai hozzáállást a volt

kommunista blokk országainak irodalmát illetően. Megállapítja, hogy bár létezik brit fogadtatása az Esterházy-műveknek fontos irodalmi folyóiratokban, az mégis sok esetben elenyésző, amit annak tulajdonít, hogy nem volt olyan – a brit irodalmi életben szervesen jelenlevő – fordítója, akinek a neve összeforrt volna az Esterházyéval. Jobb a befogadás helyzete az Egyesült Államokban, állítja Szöllősy Judit műfordító, aki rámutat irodalmi népszerűség és siker közötti különbségre, és arra, milyen fontos egy jó kiadó támogatása, amikor egy közép-európai szerző műveinek tengerentúli ismertetéséről van szó. Esterházy művei pedig, bár befogadásukat látszólag sok tényező gátolta, mégis sikeresnek mondhatóak az amerikai kultúrában olyannyira, hogy amellet, hogy recenziók jelentek meg róluk neves folyóiratokban, néhol még egyetemi tananyagga is váltak.

Esterházy francia recepciójáról egyetlen írás szól, Kányádi András párizsi irodalomtörténész tollából. Megtudhatjuk tőle, hogy a szerző személye a nyolcvanas évek végén leginkább politikai megfontolásból volt izgalmas az olvasóközönség számára. A szélesebb körű francia ismertséget a *Harmonia Caelestis* hozta meg, majd a kritikát leginkább megmozgató művének a *Javított kiadás* bizonyult ezen a nyelvterületen. Kányádi külön kiemeli a francia Esterházy-képben a futballista író kliséjét, amelyre aztán tudatosan rájátszik, amikor a recepció vizsgálatának tanulságaként megalkotja a 20. századi irodalmi válogatottat, amelynek természetesen része Esterházy Péter is, de nem ám csak a kispadon!

Közép-Európára, azon belül is a szlovák és cseh befogadásra öt tanulmány is ráközelít. Ezekből kitűnik, hogy mi az, amiben másként hatottak a szerző művei egy történelmileg és politikailag hasonló helyzetben lévő térségben. Az Osztrák–Magyar Monarchia és a keleti blokkhoz való tartozás közös tapasztalata gyümölcsöző recepciót eredményezett Esterházy esetében (is). Görözdi Judit a szlovák–magyar irodalmi kapcsolatok tekintetében kiemeli a Kalligram Kiadó jelentőségét, amely nagy szerepet vállalt abban, hogy a kezdeti lemaradás után Esterházy kötetei szlovákul is elérhetővé váljanak. A Kalligram vonzásköréhez tartozó fordítóknak,

úgy gondolja, nagy szerepe volt az átültetés mellett abban is, hogy kialakulhasson a szlovák posztmodern irodalmi nyelvezet. Mária Kusá szlovák irodalomtörténész úgy koncentrált Esterházy szlovák nyelvű recepciójára, hogy közben képet ad a kortárs magyar irodalom általános fogadtatásáról, kiemelve Nádas Péter és Závada Pál munkásságát, azáltal, hogy szemügyre veszi a Ján Hollý műfordítói díj magyar vonatkozású díjazottait.

A cseh befogadástörténet mozzanataival Gál Jenő, a prágai Károly Egyetem oktatója ismertet meg bennünket. Tanulmányából megtudhatjuk, hogy bár az Esterházy-fordítások a 90-es évek közepétől szinte szinkronban jelentek meg a szerző munkásságával, és fontos kulturális folyóiratok közölték esszéit, tárcáit, ezek mégsem találtak nagy visszhangra a cseh irodalmi térben. Ennek ellenére komoly eredményei is vannak a cseh nyelvű Esterházy-műveknek, például az, hogy a Robert Svoboda által fordított *Harmonia* és *Javított kiadás* a Cseh Akadémiai Kiadó gondozásában jelenhetett meg. Az sem elvetendő tény, hogy Dora Kaprálova cseh szerzőre olyannyira nagy hatással volt a szlovákul olvasott *Egy nő*, hogy blogbejegyzéseiből önálló kötet született *Egy férfi: Válasz Esterházy Péternek* címmel.

A csehországi szerzői arculatról a továbbiakban Marta Pató tanulmányában olvashatunk. Az irodalomtörténész az Esterházyról szóló paratextusok alapján rávilágít arra, hogy a cseh szerzői arculatnak kulcsfontosságú elemei többek között az írói hivatás, irodalmi díjak, a közép-európaiság, a nemesi származás, a foci és Hrabal. A cseh és szlovák befogadást kiegészítendő Anita Hutková néhány fordításbeli gyakorlatot figyel meg ezeken a nyelveken, a lingvokulturémák átültetésére koncentrálna. Vizsgálatában a besztercebányai nyelvész arra a következtetésre jut, hogy az Esterházy-próza egyenesen utasítja fordítóit arra, hogy párbeszédbe lépjenek a szerzővel és az olvasóval egyaránt.

Romániai térségünk szemrevételezésében a Bukaresti Egyetem tanára, Bányai Éva nyújt fogódzókát. Bár a rendszerváltás után az Esterházy-fordítások sora itt is nehezen indult meg, mára mégis sikerült pótolni Anamaria Pop munkájának köszönhetően.

Recepciójának egyik jelentős mozzanata az író 60. születésnapján itt megjelent, máig is csak román nyelven olvasható interjúkötet. Szerzői arculatának kliséi itt is az előbbi bekezdésekben említettekhez hasonlóak: a nemesi származás, a közép-európaiság és a posztmodern kerül hangsúlyos pozícióba. Az *Egy nő* pedig Csehországhoz hasonlóan a román szintén is termékenynek mutatkozik Ruxandra Cesereanu *Postbărbații* című esszéregényének köszönhetően.

Egy kicsit délebbre utazva képet kapunk a szlovén és a szerb Esterházy-fogadtatásról is. Ez a kép pedig eléggé kettős. Rudaš Jutka, irodalomtörténész arról számol be, hogy Esterházy szövegei erőteljesen jelen vannak a szlovén kultúrában, ahol a szerző egyébként az első nemzetközi irodalmi díját is megkapta, és ahol a Vilenicai Nemzetközi Írótalálkozóknak többször is vendége volt, annak ellenére, hogy mostanáig csak négy könyve jelent meg szlovén fordításban. Ehhez képest viszont Szerbiában egészen más Esterházy helyzete. Faragó Kornélia meglátása szerint Esterházy szerb recepciója „elégedetlen” lehet önmagával, aminek talán az az oka, hogy nincs a szerb kultúrában olyan író, akit viszonyítási alapként mellé lehetne rendelni.

Vjacseszlav Szereda az oroszországi recepción belül a *Javított kiadásra* koncentrálna munkájában, amelynek a könyvbemutatóján maga Esterházy is részt vett, és amely komoly erkölcsi dilemmák elé állította az orosz közönséget. A befogadástörténetet áttekintve a tanulmány szerzője azt mutatja meg, miképpen értették félre sokan a művet egy olyan környezetben, amely különösen tudna rezonálni annak témájával.

Az olasz Esterházy-fogadtatásról Antonio Sciaccovelli írásából olvashatunk, aki kiemel néhány fontos szereplőt a recepciótörténetből. A szerző kedvező időszakban jelent meg és tett szert népszerűsége Olaszországban, amelyet irodalmi díjak is fémjeleznek. A tanulmány viszont rámutat arra is, hogy a pozitív kritikai fogadtatás ellenére Esterházy művei Olaszországban (sem) tudhattak magukénak jelentős piaci sikert. Hasonlóan mondható a helyzet Finnországban Vesa Lahti költő és Fenyvesi Kristóf irodalomtörténész szerint, akik tanulmányukban bemutatják a finn kritika pozitív Esterházy-fogadtatását:

mint a posztmodern kísérletező alkotóját, az olvasót játékra hívó szerzőt látják őt, de az irodalmi berkeken kívülre ott sem jut el művészeté.

Talán földrajzilag és kulturálisan Esterházy prózájától a legtávolabb eső tér, amelyről ez a kötet Waseda Mika írása által beszél, a japán irodalmi mező, ahol szintén olvasható az író néhány műve. A recepció alakulásában ez a távolság a leghangsúlyosabb tényező. A japán irodalmárok ismerik, mint a magyar posztmodern képviselőjét és közép-európai értelmiségit, de visszhangja csekély, a róla kialakult kép pedig korántsem olyan árnyalt, mint az európai kultúrában.

A kötet harmadik része, amely az én olvasói nézőpontom felől a legizgalmasabbnak bizonyult, a konferenciát záró kerekasztal-beszélgetés átirata. Itt egy Görözdí Judit és Németh Gábor által vezetett társalgást olvashatunk Esterházy jó néhány fordítójával, akik érdekes elméleti és gyakorlati kérdéseket járnak körül. Hogyan lehet egyáltalán egy másik kultúrába átültetni ezt a szerzőt, aki nyelvének igazi mestere,

és aki ilyen bravúrosan játszik a szavakkal, műfajokkal, konvenciókkal? Hogyan befolyásolja a célnyelv kultúrájának közelsége vagy távolsága a fordítás menetét? Hogyan lehet egy-egy lingvokulturémát lefordítani angol, szlovák vagy épp német nyelvre? Szórakoztató és tanulságos beszélgetés születik a kérdések mentén, amelyből egyaránt okulhat irodalomtörténész, fordításkutató és akár gyakorló fordító is.

Számomra talán ezért volt leginkább érdemes elolvasni a tanulmánykötetet, hiszen itt kapcsolódik össze a recepciótörténetnek az a sok információja, adata és Esterházy-képe, amelyekről az irodalomtörténészek és kutatók számolnak be. Itt kerül előtérbe az a sokszor talán elfeledettnek, láthatatlannak tűnő szereplő is, akit úgy hívunk, műfordító, és aki nélkül – bármennyire is jó körülmények játszanak közre egy ilyen kis ország írójának népszerűsítésében, világirodalmi szcénára való léptetésében – el sem indulhatna a recepció maga.

Csorba Melinda-Erzsébet

Mi igaz és mi nem? Hírek és álhírek a közösségi oldalakon

Szász István Szilárd: A Facebook hálójában. Hírek és álhírek a közösségi oldalon. Letöltés média- és kommunikációtudományi könyvsorozat (15), Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 2022.

A kolozsvári Erdélyi Múzeum-Egyesületnél 2022-ben jelent meg Szász István Szilárd *A Facebook hálójában* című kötete, amely a *Letöltés* média- és kommunikációtudományi sorozat 15. kötete. A könyv a közösségi oldalakon megjelenő hírekkel és álhírekkel, hatásukkal foglalkozik, középpontba helyezve a Facebook információgyűjtő és -terjesztő tulajdonságát. Szász István Szilárd kötete a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán, a Hungarológiai Doktori Iskola keretében megvédett doktori dolgozatának rövidített, szerkesztett változata. A kötetet azoknak ajánlom, akik mélyebb betekintést szeretnének szerezni a hírek és álhírek világába, illetve a közösségi média tudat- és kultúraformáló erejét szeretnék

jobban megismerni. Ugyanakkor a könyv mindenkihez szól, hiszen rendkívül aktuális témát dolgoz fel. A szerző már a könyv elején leszögezi a tényt, miszerint „a fogyasztott híreknek életbevágó tépje van!”. Az „életbevágó” kifejezést a szó szoros értelmében prezentálja a következő elemzéseiben, amikor példaként azt a közösségi médiában elterjedt tévhitet hozza fel, miszerint a faszeszként ismert mérgező hatású metanol gyógyír lenne a koronavírusban szenvedők számára. A hír elterjedése több száz ember halálát okozta például Iránban.

A szerző a reprezentációk (információk) terjedését modellezi a társadalmi hálózatokban, illetve bizonyos személyek mentális hálózatának reprezentációformáló

Grad-Molnár-Deák Ákos (2000) – mesterszakos hallgató, Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Magyar Irodalomtudományi Intézet, Kolozsvár akos.grad@stud.ubbcluj.ro